

การสร้างเสริมสุขภาพของบุคลากรทางการแพทย์พยาบาลในศตวรรษที่ 21

Health Behaviors, Health workplace and Happy Life among Healthcare Providers in the 21st Century

บทความวิชาการ

ศิริพร พุทธิรังษี* ขวาลี บุญโต** สายสมร เฉลยกิติ***
 นุชรัตน์ มังคละศิริ**** หทัยรัตน์ ชาวเอี่ยม*****
 Siriporn Phutharangi, R.N., M.Ed.*
 Chavalee Boonto, R.N., M.S., Ph.D.**
 Saisamorn Chaleoykitti, R.N., M.N.S., Ed.D.***
 Nucharat Manglakeeree, R.N., M.S.N., Ph.D.****
 Hathairat Kaoaium, R.N., M.S., Ph.D.*****

บทคัดย่อ

ปัญหาสุขภาพในศตวรรษที่ 21 มาพร้อมกับความเจริญด้านวัตถุและเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ประชาชนมีการดำเนินชีวิตที่ไม่ถูกต้อง เกิดปัญหาสุขภาพจากความอุดมสมบูรณ์ เป็นโรคที่สามารถป้องกันได้ด้วยการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีและเหมาะสม จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายบุคลากรทางสุขภาพในการสร้างเสริมสุขภาพให้ประชาชนในยุคนี้ แต่การที่บุคลากรทางสุขภาพจะสามารถดูแลผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องสร้างเสริมสุขภาพของตนเองก่อนเพื่อให้เป็นแบบอย่างและมีสุขภาพแข็งแรงพร้อมที่ให้บริการแก่ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคลากรทางการแพทย์พยาบาลจึงควรนำความรู้มาใช้ในการสร้างเสริมสุขภาพของตนเองโดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน และพฤติกรรมสุขภาพทั้งเรื่องการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อนและการลดภาวะเครียด รวมทั้งการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม เพื่อให้สุขภาพแข็งแรงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นผู้นำในการสร้างเสริมสุขภาพให้กับประชาชนได้ต่อไป

คำสำคัญ : การสร้างเสริมสุขภาพ, บุคลากรทางการแพทย์พยาบาล, ศตวรรษที่ 21

Abstract

Health problems in the 21st century is related to the modern lifestyles and new technology that cause people, particularly health care providers to have sedentary lifestyles which leads them to have health problems, non-communicable disease. This challenges healthcare providers to be the good role model to others by performing healthy lifestyles; having healthy eating habit, doing exercise, taking enough rest, reducing stress, and living and working in the good environment.

Keywords: Health Behaviors, Health workplace, Happy Life, Healthcare Providers, the 21st Century

Corresponding Author: *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาควิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย

**อาจารย์คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

***พันเอกหญิง ดร., อาจารย์หัวหน้าภาควิชาการพยาบาลเบื้องต้น กองการศึกษา วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก

****ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครพนม มหาวิทยาลัยนครพนม

*****พันเอกหญิง ดร., นักวิชาการทางการแพทย์ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก

บทนำ

องค์การอนามัยโลกได้ให้ความหมายของสุขภาพเป็นภาวะที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม สำหรับประเทศไทยได้ให้ความหมายของคำว่า สุขภาพ ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2552 ว่าสุขภาพ คือ ภาวะที่มีความพร้อมสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย สะท้อนถึงความเป็นองค์รวมของสุขภาพที่เชื่อมโยงกันทั้ง 4 มิติ คนไทยมีวิถีชีวิตมีสุขภาวะดีด้านกาย จิต สังคม และปัญญา และจากแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2558) ที่มุ่งพัฒนาสุขภาพ การสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้ให้และผู้รับบริการ (คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข, 2555) บุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำทางสุขภาพ ต้องติดตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี การสื่อสาร สิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของคน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ประชาชนมีความเร่งรีบ และส่งผลให้มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-communicable Diseases: NCDs) มากขึ้น เช่น กลุ่มโรคหัวใจ และหลอดเลือด หัวใจขาดเลือด หลอดเลือดสมองตีบตัน ได้กลายเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทย และปัจจัยเสี่ยงที่เป็นผลจากปัญหาพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสมเพิ่มมากขึ้น การศึกษาภาวะโรคจากปัจจัยเสี่ยงของประชากรไทย พ.ศ. 2552 พบว่าโรคอ้วนเป็นปัจจัยเสี่ยง และภัยเงียบสำคัญอันดับ 1 และอันดับ 6 ของการสูญเสียสุขภาวะในหญิงและชายไทย (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557) ส่งผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนทำงาน

บุคลากรทางการแพทย์ เป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะการทำงานเฉพาะทาง กล่าวคือ การทำงานบริการด้านสุขภาพให้แก่ประชาชนตั้งแต่สุขภาพดี และเจ็บป่วย โดยเฉพาะผู้ป่วยที่อยู่ในสถานพยาบาล ลักษณะงานจึงต้องดูแลตลอดยี่สิบสี่ ชั่วโมง โดยการอยู่เวรทั้งกลางวันและกลางคืน ทำให้การดำเนินวิถีชีวิตประจำวันจะแตกต่างกับอาชีพอื่น ๆ ทั่วไป โดยเฉพาะการดูแลตนเองเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น การรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา ขาดโอกาสการเลือกอาหาร ขาดการออกกำลังกาย และการพักผ่อนไม่เพียงพอ ประกอบกับภาวะขาดแคลนพยาบาล ทำให้พยาบาลต้องทำงานหนัก มีวันหยุดพักผ่อนน้อย เกิดภาวะเครียด ดังนั้นพยาบาลจึงมีชีวิตรวนเวียนอยู่กับงาน

สถานพยาบาลและหอพักหรือบ้าน โดยเฉพาะพยาบาลที่ยังไม่มีครอบครัว และละเลยการดูแลสุขภาพของตนเอง หรือดูแลอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้การสำรวจของโครงการสำรวจกิจกรรมทางกายระดับชาติ พบว่า ปัจจุบันคนไทยโดยเฉลี่ยใช้เวลากับกิจกรรมเคลื่อนไหวน้อย เช่น การนั่ง ๆ นอน ๆ ถึงวันละ 13 ชั่วโมงครึ่ง ในขณะที่มีกิจกรรมทางกายรวมทุกประเภทเพียง 2 ชั่วโมงต่อวัน กลุ่มที่มีกิจกรรมทางกายน้อย คือ กลุ่มผู้หญิงที่มีเพียงร้อยละ 62 (กองออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2556) พฤติกรรมการบริโภคอาหารและเครื่องดื่ม มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะน้ำหนักเกิน และโรคอ้วน ปัจจุบันคนหันมากินอาหารนอกบ้านซึ่งมีปริมาณมาก และซื้ออาหารที่ปรุงสำเร็จมากินมากขึ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) ในส่วนคนวัยทำงานราว 1 ใน 3 ยังคงมีพฤติกรรมการดื่มน้ำอัดลม หรือเครื่องดื่มรสหวานเป็นประจำทุกวัน นอกจากนี้คนไทยยังนิยมรับประทานอาหารฟาสต์ฟู้ดที่หาซื้อได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากมูลค่าตลาดธุรกิจร้านอาหารรวม 97.3 พันล้านบาท เป็นอาหารฟาสต์ฟู้ดประเภทไก่และเบอร์เกอร์ราว 20% (ศูนย์วิจัยกสิกร, 2556) มีธรรมเนียมการจัดหาอาหารว่างหรืออาหารนอกมื้อระหว่างพักการทำงานหรือระหว่างการประชุม ยังเป็นปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงที่ทำให้เกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเพิ่มขึ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) จะเห็นได้ว่าปัญหาพฤติกรรม และปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพต่าง ๆ เหล่านี้ อาจทำให้บุคลากรด้านสุขภาพเกิดการเจ็บป่วยตามมาหากไม่เฝ้าระวัง เพื่อไม่ให้เกิดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจ และหลอดเลือดทำอย่างไรจะไม่เสี่ยงต่อสุขภาพ บุคลากรทางการแพทย์จะรู้เท่าทันโรคได้อย่างไร การสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตให้มีสุขภาวะ ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี เป็นกระบวนการของการเพิ่มสมรรถนะของคนให้สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม และพร้อมที่จะปรับสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดี (World Health Organization, 2013; อาภาพร เมาวัฒนา สุรินทร์ กลัมพากร สุนีย์ ละกำปัน และขวัญใจ อำนางส์ตย์ชื่อ, 2556)

ปัญหาสุขภาพในศตวรรษที่ 21 มาพร้อมกับความเจริญด้านวัตถุ และเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้การดำเนินชีวิตที่ไม่ถูกต้อง เสพติดกับสื่อสังคมออนไลน์ เกิดปัญหาสุขภาพจากความอดทนสมบูรณ์ เป็นโรคที่สามารถป้องกันได้ด้วยการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีและเหมาะสม จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายพยาบาล

และบุคลากรทางสุขภาพในการแสดงบทบาททั้งสี่มิติ โดยเฉพาะมิติสร้างเสริมสุขภาพให้ประชาชนในยุคนี้ การที่จะสร้างเสริมสุขภาพให้ประชาชนมีสุขภาพที่แข็งแรงได้ บุคลากรทางการพยาบาลจะต้องสร้างเสริมสุขภาพของตนเองก่อนเพื่อให้เป็นแบบอย่างและมีสุขภาพแข็งแรงพร้อมที่ให้บริการแก่ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. วิถีชีวิตของบุคลากรทางการพยาบาล

บุคลากรทางการพยาบาลเป็นบุคลากรกลุ่มใหญ่ในระบบบริการสุขภาพ เช่น พยาบาลวิชาชีพ พยาบาลเทคนิค ผู้ช่วยพยาบาล ซึ่งต้องรับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพ รวมทั้งงานด้านอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย โดยมีคุณสมบัติด้านความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานแตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ของงาน และการได้รับการศึกษาอบรมมา ต้องมีการปฏิบัติการพยาบาลโดยตรงทั้งกับผู้ป่วย จะเห็นว่าการพยาบาลนอกจากจะเป็นงานหนัก ที่ต้องมีการทำงานเป็นเวรผลัดตลอด 24 ชั่วโมงแล้ว ยังเป็นงานที่ต้องมีความรับผิดชอบสูง ต้องเผชิญกับความเร่งรีบและความเครียดเกือบตลอดเวลา รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงมากมายที่จะก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ การติดเชื้อโรค และการบาดเจ็บ

ปัจจุบันแนวโน้มของโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่เกิดจากวิถีการดำเนินชีวิตที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพมีจำนวนมากขึ้น ต้องสูญเสียเงินเป็นจำนวนมากเพื่อการดูแลรักษา ซึ่งโรคเรื้อรังสามารถที่จะป้องกันได้จากการมีพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพในวิถีการดำเนินชีวิต และจากสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากอาจส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในภาวะสุขภาพ และการดูแลสุขภาพ ซึ่งวิถีชีวิตของบุคลากรทางการพยาบาลด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1.1 ภาระงานและลักษณะงาน

จากปัญหาขาดแคลนพยาบาล และบุคลากรสุขภาพ ทำให้มีภาระงานมาก หากทำงานในโรงพยาบาลก็ขึ้นปฏิบัติเวร เข้า บ่าย ดึก มีวันหยุดน้อย ต้องทำงานจำนวนวันมากกว่าปกติที่ควรจะเป็น ไม่มีเวลาดูแลครอบครัวเท่าที่ควร ลักษณะงานบางหน่วยต้องยืนทั้งวันทำให้มีปัญหาปวดหลัง ปวดขาและเส้นเลือดขอด เลือดไปเลี้ยงร่างกายไม่ดี เวลาเจ็บป่วยมักจะไม่ได้ลาพัก สัดส่วนจำนวนพยาบาลต่อผู้ป่วยเกินมาตรฐาน หากบุคลากรด้านสุขภาพที่ไม่ได้ปฏิบัติงานเวร เข้า บ่าย ดึก เช่น ฝ่ายวิชาการก็จะมีภาระงานเอกสารมาก

นั่งทำงานกับคอมพิวเตอร์มาก ขาดการออกกำลังกายที่เหมาะสมเช่นกัน มักมีปัญหาปวดหลัง คอ และนิ้วล็อก การศึกษาพบว่าการทำงานในลักษณะเวรผลัดกลางวัน-กลางคืนที่หมุนเวียนกันไปนั้นมีความสัมพันธ์กับการเกิดปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับ Metabolic syndrome ปัญหาโรคหัวใจและหลอดเลือด และปัญหาเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ (Nicholson, P.J. & D.A. P.D. Auria, 1999) นอกจากนี้การทำงานเช่นนี้ยังทำให้เกิดภาวะ mismatch of circadian rhythms และมีผลกระทบต่อด้านสังคมทำให้เกิดความเครียด และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจนก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพได้ (Karlsson, B., Knutsson, A. & Lindahl, B., 2001)

1.2 ภาวะเครียด

บุคลากรทางการพยาบาลต้องเป็นผู้เสียสละและพร้อมรับภาวะเครียดทุกกรณีในหน้าที่ ไม่ว่าจะจากผู้ป่วยญาติผู้ป่วย และผู้ร่วมงาน โดยเฉพาะผู้ป่วยและญาติ เพราะทุกคนกำลังประสบปัญหาสุขภาพ มีความทุกข์ ความเจ็บปวด ความสูญเสีย ความหวาดกลัว ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่ทำให้โรงพยาบาลกลายเป็นสถานที่ที่ขาดบรรยากาศของความรื่นรมย์ ตลอดจนปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในการทำงาน ล้วนก่อให้เกิดภาวะเครียดต่อพยาบาลวิชาชีพ เนื่องจากการปฏิบัติการพยาบาลเป็นงานที่ต้องกระทำต่อชีวิตของผู้อื่นโดยจะมีการผิดพลาดไม่ได้ ดังนั้นระบบงานจึงเป็นระบบที่ต้องมีการควบคุมอย่างเคร่งครัด ผู้ป่วยมีจำนวนมาก บางครั้งผู้รับบริการก็ต่อว่า ฟ้องร้อง เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ หากบุคลากรด้านสุขภาพที่ไม่ได้ขึ้นเวร ก็ภาระงานเอกสารมากต้องนำกลับมาทำที่บ้าน จากผลการวิจัยสุขภาพและชีวิตการทำงานของพยาบาลไทย โดยเก็บข้อมูลพยาบาลวิชาชีพทั่วประเทศจำนวน 18,765 คน พบว่าพยาบาลมากกว่าครึ่งมีความเครียด โดย 45.5% มีความเครียดจากการทำงานอยู่ในระดับสูง ปัจจัยเสี่ยงของความเครียดในการทำงาน คือ ลักษณะการทำงานเป็นเวรผลัดต่อเนื่องเป็นเวลานานมากกว่า 12 ชั่วโมงต่อวัน ทั้งนี้ความเครียดจากการทำงานสูงมีความสัมพันธ์กับการบาดเจ็บ ถูกเข็มที่มด้า การบาดเจ็บจากของมีคม และเจ็บป่วยด้วยโรคกระดูกและกล้ามเนื้อ (กฤษดา แสงดี และคณะ, 2558)

1.3 การบริโภคอาหาร

การรับประทานอาหารที่ไม่ตรงเวลา มีข้อจำกัดในการเลือกชนิดอาหารและเครื่องดื่ม ทำให้รับประทานอาหารจานด่วน อาหารกล่องอาหารจากแหล่งอาหารข้างทาง รถเข็น

หรือร้านที่ไม่ถูกสุขลักษณะ นอกจากนี้ยังมีการประชุมบ่อย จึงรับประทานอาหารว่างบ่อยจำพวกเบเกอรี่ที่เพิ่มภาวะไขมันในเลือดสูง กาแฟตามความนิยม แต่มีโอกาสรับประทานผักและผลไม้ไม่บ่อย

1.4 การออกกำลังกาย

ด้วยลักษณะงานที่นั่ง และการอยู่เวรที่เหนื่อยเมื่อกลับจากการทำงานก็มักจะนั่ง ๆ นอน ๆ หรืออยู่กับสื่อเทคโนโลยี ประกอบกับสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม ไม่มีสถานที่ออกกำลังกาย หรืออยู่ไกล และนโยบายสถานประกอบการไม่เอื้ออำนวยอำนวยความสะดวกหรือเครื่องมือในการออกกำลังกาย ทำให้บุคลากรขาดการออกกำลังกายที่ไม่เหมาะสม

1.5 การพักผ่อน

บุคลากรพยาบาลนอนหลับไม่เป็นเวลา พักผ่อนน้อย การขึ้นเวรติดต่อกันนาน ไม่มีโอกาสไปสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เพราะไกลและไม่สะดวก ขึ้นเวรติดต่อกันหลายวันเพื่อต้องการวันหยุดยาวเพื่อไปท่องเที่ยวหรือทำธุระส่วนตัว และจากผลการวิจัยสุขภาพ และชีวิตการทำงานของพยาบาลไทย พบว่าประมาณ 1 ใน 3 ของพยาบาลที่มีความเครียดมีปัญหาเรื่องการนอนหลับ และ 8 - 10% เคยใช้ยานอนหลับ (กฤษดา แสงวดี และคณะ, 2558)

2. พฤติกรรมเสี่ยง/ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคและปัญหาสุขภาพของบุคลากรทางการแพทย์พยาบาล

พฤติกรรมเสี่ยงจากวิถีชีวิตของบุคลากรทางการแพทย์พยาบาลดังกล่าวในข้อ 1 ส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพต่าง ๆ เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไขมันในเลือดสูง และปัญหาเกี่ยวกับข้อ กระดูก และกล้ามเนื้อ ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาเรื้อรัง ต้องรักษาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน เสียค่าใช้จ่ายสูง และมีผลกระทบต่อโรค และปัญหาสุขภาพอื่น ๆ ตามมา โดยเฉพาะถ้าเป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด อาจมีอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ง่าย หากไม่ให้ความสำคัญในการดูแลเท่าที่ควร รวมทั้งมีผลต่อการทำงานด้วย เพราะสุขภาพที่ดีเป็นรากฐานที่ดีในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการรับรู้ของผู้ป่วยโรคหลอดเลือดหัวใจตีบขณะรอรับการขยายหลอดเลือดหัวใจด้วยบอลลูนของ Tongin พบว่า ผู้ป่วยมีการรับรู้โรคหลอดเลือดหัวใจตีบเป็นอันตรายต่อชีวิตร้อยละ 80 และยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลบ่อยครั้ง ซึ่งมีผลกระทบต่อด้านจิตใจมาก นอกจากนั้นการเจ็บป่วยยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมทำให้เสียค่าใช้จ่าย

เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล และเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงานโดยทำให้สูญเสียรายได้จากการทำงาน รวมทั้งมีผลกระทบต่อครอบครัวทั้งในด้านสัมพันธภาพและบทบาทของผู้ป่วยในครอบครัว

3. การสร้างเสริมสุขภาพของบุคลากรทางการแพทย์พยาบาล

เนื่องจากสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคไม่ติดต่อ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหลอดเลือดหัวใจ และการกลับมาเป็นซ้ำของผู้ป่วยหลอดเลือดหัวใจ คือ พฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมการรับประทานอาหาร เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดโรคหลอดเลือดหัวใจและทำให้โรคหลอดเลือดหัวใจมีภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรงขึ้น ซึ่งพบมากถึงร้อยละ 69.7 (Martinez and House Fancher, 2000) เนื่องจากการรับประทานอาหารที่มีไขมันคอเลสเตอรอลสูง ซึ่งพบว่า ภาวะไขมันในเลือดสูงเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของการป่วย และเสียชีวิตของผู้ป่วยโรคหลอดเลือดหัวใจ (Vogel, 1996) จากการมีระดับไขมันสะสมที่ผนังเยื่อบุด้านในของหลอดเลือดแดง ทำให้หลอดเลือดแข็งและตีบแคบลง ส่งผลให้ปริมาณเลือดไปเลี้ยงกล้ามเนื้อหัวใจไม่เพียงพอ นอกจากนี้ยังพบว่า การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และคาเฟอีนส่งเสริมการกลับเป็นซ้ำของโรคหลอดเลือดหัวใจ การดูแลสุขภาพประชาชนเพื่อป้องกันการเกิดโรคจึงเป็นสิ่งจำเป็นซึ่งบุคลากรทางการแพทย์พยาบาลต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการให้ความสำคัญในเรื่องการดูแลสุขภาพตนเอง และการสร้างเสริมสุขภาพ ดังนั้นบุคลากรทางการแพทย์พยาบาลจึงควรปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่อการเกิดโรคและปัญหาสุขภาพ และเพื่อเป็นการเป็นผู้นำทางสุขภาพสำหรับการทำงานในยุคศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. การดำเนินกิจวัตรประจำวัน ถึงแม้ว่าลักษณะงานของบุคลากรทางการแพทย์พยาบาลเป็นการปฏิบัติงานในเวลากลางวัน และกลางคืน โดยอยู่เวรเช้า บ่าย ดึก มีภาระงานหนัก แต่ยังคงให้ความสำคัญในการดูแลสุขภาพตนเอง โดยการบริหารเวลาที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตประจำวัน เนื่องจากผลการศึกษาพบว่าอาชีพมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิต และการเกิดภาวะหัวใจล้มเหลว (Gysele et al, 2004) เช่น การศึกษาของเบลเทรม และคณะ (Beltrame et al, 2007) พบว่าสิ่งแวดล้อมที่ทำงานมีผลต่อภาวะหัวใจล้มเหลว การดูแลสุขภาพในการทำงาน จะมองถึงการดำเนินกิจวัตรประจำวันซึ่งเสริมการทำงานประจำด้วย

เช่น การดูแลบ้าน การจัดเตรียมอาหาร การกิจภายในบ้านและที่ทำงาน โดยมีแบบแผนชีวิตที่ต้องใช้พลังงานตลอดเวลา ทำให้เกิดกระตือรือร้นในการทำงาน กระฉับกระเฉง (Forssen, 1995) และการทำงานบ้านเป็นกิจกรรมที่ใช้พลังงาน 3.5 ถึง 7 กิโลแคลอรีต่อนาที (วรรณณะ ชลายนเดชะ, 2552) ดังนั้นก่อนขึ้นปฏิบัติงานรับประทานอาหารเช้าและพักผ่อนให้เพียงพอ ในขณะที่ทำงานหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงต่อสุขภาพที่ควบคุมได้ โดยการใช้เครื่องป้องกัน เช่น การใส่ถุงน่องแบบ support ช่วยป้องกันอาการปวดขา และเส้นเลือดขอด การใส่ mask ป้องกันการติดเชื้อจากผู้ป่วย เป็นต้น การนั่ง ยืน เดิน หรือการก้มเงย ให้ใช้ท่าทางให้ถูกต้อง หลังการปฏิบัติงาน บริหารเวลาให้เหมาะสม ไม่ปล่อยให้หมดไปกับสังคมออนไลน์หรือเทคโนโลยีมากนัก ออกกำลังกายง่าย ๆ บางครั้งการทำงานบ้านเป็นสิ่งที่บุคลากรทางการแพทย์ไม่ควรมองข้าม เพราะจะช่วยให้อารมณ์ผ่อนคลาย สนุก มีความสุข รู้สึกมีความสุขเป็นส่วนตัวเมื่ออยู่ที่บ้าน

2. พฤติกรรมการบริโภค จากการรับประทานอาหารเช้าไม่เป็นเวลา การรับประทานอาหารเช้า และอาหารกลางวันมีโอกาสการเลือกชนิดอาหารจำกัด การรับประทานอาหารเช้าบด และชนิดอาหารไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอาหารประเภทเบเกอรี่ที่เพิ่มภาวะไขมันในเลือดสูง กาแฟตามความนิยมที่ผสมทั้งนม ครีม และน้ำตาล รับประทานผักและผลไม้ไม่เพียงพอ บุคลากรทางการแพทย์จึงต้องปรับพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์และจะต้องรับประทานอาหารเช้าให้หลากหลายให้ครบห้าหมู่ตามปริมาณความต้องการของร่างกาย ซึ่งบุคลากรทางการแพทย์ต้องให้ความสำคัญ (วรรณวัช พูนพาณิชย์, 2553) และพฤติกรรมการบริโภค “ผักนำเนื้อ” เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่บุคลากรทางการแพทย์ไม่ควรละเลย เช่นเดียวกับชาวเวียดนามนิยมบริโภคผัก รสชาติอาหารไม่นิยมปรุงรสจัดในทุกเมนู สตรีชาวเวียดนามบริโภคอาหารที่ปรุงเอง เป็นอาหารที่มีกากใยช่วยปรับสมดุลของระบบทางเดินอาหาร (นุชรรัตน์ มังคละศิริ, 2556) นอกจากนี้ยังต้องจำกัดปริมาณอาหารที่รับประทาน โดยต้องคำนึงว่าปริมาณพลังงานและประเภทอาหารที่ร่างกายต้องการมีมากน้อยแค่ไหน ซึ่งพยาบาลทุกคนมีความรู้อยู่แล้ว แต่ต้องเพิ่มความตระหนักให้มากขึ้น โดยยึดเสมอว่าสิ่งที่รับประทานเข้าไปมากเกินไป จะไปสะสมในร่างกายนี้อยู่เป็นสาเหตุของปัญหาหลายอย่าง แต่ยากนักในการกำจัดออกจากร่างกาย โดยขอให้ยึดคำว่า “เข้าง่ายออกยาก”

3. การออกกำลังกาย ในลักษณะงานของบุคลากรทางการแพทย์ที่เหลือเวลาว่างในชีวิตประจำวันน้อยการ

ออกกำลังกายง่าย ๆ ที่สามารถปฏิบัติในเวลา และสถานที่จำกัด จะมีประโยชน์อย่างยิ่ง เช่น การเดินหรือวิ่งรอบ ๆ และการปั่นจักรยานที่บ้านหรือสวนสาธารณะที่ใกล้บ้าน ใกล้ที่ทำงาน เป็นการออกกำลังกายแบบแอโรบิก ที่เป็นประโยชน์ต่อระบบทางเดินหายใจ ระบบไหลเวียนโลหิต การออกกำลังกายเป็นประจำนอกจากทำให้รูปร่างดีแล้วยังส่งผลให้มีภูมิคุ้มกันโรคด้วย ซึ่งกรมอนามัยสรุปว่าการเดินเป็นการออกกำลังกายขั้นพื้นฐานและหากทำอย่างสม่ำเสมอพบว่าช่วยลดน้ำหนักตัวได้ (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2550) การแกว่งแขน มีประโยชน์ต่อการไหลเวียนของโลหิตและน้ำเหลือง การบริหารไหล่และแขน เป็นการทำให้กล้ามเนื้อแข็งแรงและป้องกันปัญหาข้อไหล่ติด การเดินบาสโลบและลีลาศ เป็นการออกกำลังกายประกอบเสียงเพลงเป็นกลุ่มทำให้ส่งเสริมทั้งสุขภาพกาย อารมณ์และสังคม ดังคำที่ว่า “ง่าย ๆ ทุกวัน ทันจิงหะดนตรี มีเพื่อนร่วมด้วย” (นุชรรัตน์ มังคละศิริ, 2556) เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ยากเชิญชวนบุคลากรทางการแพทย์เพราะสามารถเดินได้ในสถานที่ทำงานในช่วงหลังเลิกงาน เวลาพัก ซึ่งปัจจุบันสามารถทำได้ง่ายโดยสามารถสืบค้นท่าการออกกำลังกายต่าง ๆ ได้จากยูทูป หรือเว็บไซต์ เพื่อเพิ่มความแข็งแรง และสามารถป้องกันโรคได้ สอดคล้องกับการสรุปขององค์การอนามัยโลกว่าการออกกำลังกายและการเคลื่อนไหวคือกุญแจสำคัญในการป้องกันโรคเรื้อรังที่เพิ่มมากขึ้น (WHO, 2010)

4. การนอนหลับพักผ่อน และลดภาวะเครียด เนื่องจากบุคลากรทางการแพทย์มีการทำงานไม่เป็นเวลาตามชีวิตปกติเหมือนอาชีพอื่น ๆ ทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันต้องผันแปรไปตามช่วงเวลาการทำงาน มีผลต่อการนอนไม่เป็นเวลา บางวันต้องนอนตอนหัวค่ำก่อนไปอยู่เวรตอนดึก บางวันต้องนอนกลางวันหลังลงเวรดึก ซึ่งจะผิดธรรมชาติการนอนของคนปกติ ทำให้นอนไม่หลับและนอนไม่เพียงพอ ร่างกายจะอ่อนเพลีย มีผลต่อภูมิคุ้มกันโรคลดลง ทำให้เจ็บป่วยง่าย และยังมีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานด้วย และถ้าหากมีความเครียดร่วมด้วยก็ยิ่งเกิดปัญหามากขึ้น บางครั้งการฝึกสมาธิก็ทำให้สามารถนอนได้ง่ายและหลับได้นานขึ้น งดกิจกรรมอื่น ๆ ในเวลาที่ควรจะนอนพักผ่อน จัดสิ่งแวดล้อมให้เงียบสงบและเหมาะสมแก่การนอน แก้ไขภาวะเครียดที่มีอยู่ให้ผ่อนคลายด้วยวิธีการต่าง ๆ ในเรื่องการทำงานบุคลากรทางการแพทย์ไม่ควรแลกเวรจนต้องทำงานติดต่อกันหลายวันจนไม่มีเวลาพักผ่อน ทั้งนี้ควรได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้างานในการจัดหมุนเวียนการทำงานให้เหมาะสมด้วย

นอกจากพฤติกรรมสุขภาพดังกล่าวแล้ว สิ่งที บุคลากรทางการแพทย์บาลยังต้องคำนึงถึงคือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ ความปลอดภัยของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในการทำงาน และสิ่งแวดล้อมทางจิตสังคมในการทำงาน รวมทั้งระบบการจัดการและวัฒนธรรมในองค์กร รวมถึงแหล่งทรัพยากรสุขภาพส่วนบุคคลในสถานที่ทำงาน ดังนั้น บุคลากรทางการแพทย์บาล และหน่วยงานมีการพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมและบุคลากรให้ความสำคัญในการดูแลสุขภาพตนเอง บุคลากรทางการแพทย์บาลก็จะมีสุขภาวะที่ดีและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังสามารถปฏิบัติเป็นแบบอย่างและนำแนวปฏิบัติที่ดีไปสู่ประชาชนได้ อันจะก่อให้เกิดสุขภาวะที่ดีต่อไป

สรุป

การสร้างเสริมสุขภาพเป็นบทบาทที่สำคัญของบุคลากรทางสุขภาพที่จะทำให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี และสามารถป้องกันโรคที่เกิดจากพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสมได้ แต่การที่บุคลากรทางสุขภาพจะสามารถดูแลผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ควรจะนำความรู้มาใช้ในการสร้างเสริมสุขภาพของตนเองโดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน พฤติกรรมทางสุขภาพทั้งเรื่องการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อน และการลดภาวะเครียด รวมทั้งการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม เพื่อให้สุขภาพแข็งแรงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นผู้นำในการสร้างเสริมสุขภาพให้กับประชาชนได้ต่อไป ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อนโยบายสุขภาพของประเทศ และเพื่อพร้อมในการทำงานที่ท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กฤษญา แสงดี และคณะ. (2558). เอกสารประกอบการประชุม. สมาคมแห่งประเทศไทย.
กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. การออกกำลังกายในวัยทำงาน; 2550. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.cnpp.usda.gov/publications/dietaryguidelines/2010/policydoc/policydoc.pdf>. กองออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2556). *โครงการสำรวจกิจกรรมทางกาย ระดับชาติ* (แผ่นพับ). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

แผนงานวิจัยนโยบายอาหารและโภชนาการ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ. (2556). *รายงานประจำปี 2556 แผนงานวิจัยนโยบายอาหารและโภชนาการเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ*. นนทบุรี : แผนงาน.

นุชรรัตน์ มังคละคีรี. (2556). พฤติกรรมสุขภาพสตรีในวิถีเวียดนาม : บทวิเคราะห์บริบทสังคมวัฒนธรรม. *วารสารสภาการพยาบาล*. 28(2) : 5-10.

วรรณชะ ชลายนเดชะ. “สุขภาพดีกับงานหนักงานเบา”. *วารสารหมอชาวบ้าน* 2552; ฉบับที่ 307 [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.Doctor.or.th/node/2153>.

วรรณธวัช พูนพาณิชย์. (2553). *ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมกับการปรับตัวธุรกิจร้านอาหารของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองนครพนม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศุภยวีจัยกสิกรไทย. (2556). *ปริมาณการบริโภคน้ำอัดลมต่อคนในประเทศไทยในปี 2554* (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ : ศุภยวีจัยกสิกรไทย.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2557). *สุขภาพคนไทย 2557 : ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง...สู่การปฏิรูปประเทศจากฐานราก*. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมใจ วินิจกุล และนิตยา สุขชัยสงค์. (2556). ประสิทธิภาพการใช้โปรแกรมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างเสริมสุขภาพและการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง. *วารสารเกื้อการุณย์*. 20,2. 84-99.

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2555). *แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.

อาภาพร เผ่าวัฒนา, สุรินทร กลัมพากร, สุนีย์ ละกำป็น และขวัญใจ อำนางสัตย์เชื้อ. (2556). *การสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในชุมชน : การประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา.

- Association of Southeast Asian Nations. *Association of Southeast Asian Nations: One Vision, One Identity, One Community*[Internet]. ASEAN Annual Report 2007-2008. Jakarta: ASEAN Secretariat; 2011[cited 2008July]. Available from: URL: <http://www.aseansec.org/index2008.html>.
- Beltrame D, Lo Cascio N, Miotto D, Mapp CE, De Rosa E, & Boschetto P. (2007). *Occupational exposure and chronic heart failure severity*. G Ital Med Lav Ergon. 29(3), 438-439.
- David, A. Beck. (2001). Effective Disorders in the Elderly. วันที่ค้นข้อมูล 24 พฤศจิกายน 2552, เข้าถึงได้จาก www.umcpsychiatry.com.
- Forsen, Women's work, life-condition, health and ill-health. Lulea CENTEK, Lulea Univ; 1995.
- Gysele S. Bleumink, Anneke M. Knetsch, Miriam C.J.M. Sturkenboom, Sabine M.J.M. Straus, Hofman, A., Jaap W. Deckers, et al. (2004). Quantifying the heart failure epidemic: prevalence, incidence rate, lifetime risk and prognosis of heart failure. *Journal american college Cardiol*.
- Karlsson, B., Knutsson, A. & Lindahl, B. (2001) . Is there an association between shift work and having a metabolic syndrome? Result from a population based study of 27485 people. *Occup Environ Med*; 58 : 747-752.
- Martinez, L. G, & House-Fancher, M. A. (2000). Nursing management and Coronary artery disease. In S. M. Lewis & M. M. Heithjemp (Eds.), *Medical Surgical Nursing: Assessment and Management of Clinical Problem* : 1016-1029.
- Nicholson, P.J. & D.A. P.D'Auria. 1999. Shift work, health, the working time regulations and health assessments. *Occup Med*. Vol. 49 : 127-137.
- Tongin N. Perception of Patients with coronary artery disease undergoing percutaneous transluminal coronary angioplasty. Master thesis, Department of Adult Nursing, Mahidol University, 2000.
- Vogel RA. The management of hypercholesterolemia in patients with coronary artery disease: Guidelines for primary care. *CC& H* 1996; 1 : 51-64.
- World Health Organization (WHO). (2013). *World Health Statistics 2013*. Geneva: WHO. David, 2001.